

Láng Árpád esztétikai skiccei s mindaz, amit a lázadásról és a forradalomról, az időről és a művészetéről és az alkívizmusról vall, a »szocialista irodalom«-ról alkotott képzetében egyesül. Ezt hangsúlyozza Bori Imre irodalomtörténeti igénytel megírt utószavának zárófejezete is:

»Esztétikai vonatkozású írásainak kivételes érdekességét is ebben kell látnunk — párhuzamosan annak a ténynek a rögzítésével, hogy Láng Árpádnak a magyar avantgarde-on belül lényegében autonóm gondolati alakulása volt, és ha nézeteinek változatosságát észleljük is, következetességét is nyugtáznunk kell.«

VÖLGYI ENDRE

KOSZTOLÁNYI LEVELEI

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Negyvennégy levél.*

Életjel Miniatűrök 21. Szabadka, 1971.

Nem, ahhoz igazán nem fér kétség, hogy a munka, amit Dér Zoltán Kosztolányi ifjúkorának ismertetésével évek óta végez, irodalomtörténeti szempontból csaknem felbecsülhetetlen értéket jelent. Hogy a költő az lett, aki volt, abban Szabadkának is volt némi része, s mindannak, ami fiatalsága Sturm und Drangjához tartozott az álmos bácskai parasztváros porondján, az önképzőkörben, a hirtelen fellángoló, majd ugyanoly gyorsan kihunyó szerelmekben, az utcán és a családban, amely csak látszatra volt a védettség meleg fészke. Ocsúdás és eszmélés ténye kötődik a szülővárosához. A pálya ívelése itt kezdődik, egészen pontosan meg se határozható helyen persze, valahol a Bácskai Hírlap és Aranyosi mester szalonja között, kifejezési küzdelmek és érzelmi hullámok áradatában, a fiatal Babitscsal és Juhász Gyulával levelezve, miközben a Brenner fiúk felváltva viszik a szerelmesleveleket a szép Lányi Hedához, Decsy Jenő pedig rezesbandával húzatja magának a nótákat.

Mindez a feltárt anyagból derül ki, a negyvennégy levélből, amelyek Budapestről, Bécsből és Párizsból íródtak Szabadkára, illetve Szabadkáról a magyar fővárosba, s amelyeket most Dér Zoltán legújabb könyvében közöl, időszakai

rendet teremtve és izgalmas magyarázatokat elhelyezve a levelek között.

S ahelyett, hogy Dér Zoltán filológiai szorgalmát dicsérném én is e kitartó és szívós munka láttán, az említett izgalmat szeretném szóvá tenni, amely szinte kongeniális az ifjú Kosztolányi izgalmaival és túlfűtöttségével. Nem elégszik meg ugyanis azzal, hogy felkutatta ezeket a leveleket, s lefűjva róluk a port, nyilvánosságot adott nekik, időnként elébe áll a költőnek, igaztoltan a szavába vág, összefüggésekre hívja fel a figyelmet, elemez és magyaráz, szóval irodalomtörténetet ír.

Lesz talán majd kritikusa, aki a kötelező szenvtelenségre figyelmezteti, én az izgalmat szeretném továbbíró ösztönző erőnek látni. Mert ez az izgalom is megoszlik a fiatal Kosztolányi és e merőben irodalomtörténeti anyagból kiemelkedő század eleji Szabadka között. Dér Zoltánnak az utóbbi érezhetően lenyűgöző látvány, s ez az atlantiszi élmény a *Fecskelányban* már mint-ha megtalálta volna a szerzőnek leginkább megfelelő formát. Összekötő szövegében valahol mondja is, hogy történelmi regény kontúrjai jelennek meg előtte a levelek olvasása közben, s ebben a regényben

nemcsak Kosztolányi alakja lenne fontos, hanem legalább annyira a város is.

A levelek mondanivalója a családban maradt. De a hang és a forma a leghétköznapibb közlendőben is irodalmi. A kéz, amely a leveleket a Brenner fiúknak megcímezi, az unokatestvére, a hang azonban már Kosztolányié. A képek: Toncsék vacsora utáni vendéglátása testvérpoharakkal, részeg szónoklatokkal, valamiféle Vászó fenyegető dühkitörése, vagy a bordélyházi lány szendesége a helyi lap segédszerkesztője szemében, aki feltehetően Raszkolnyikov Szónóját is ismerte már, éppúgy novellába illenek, mint az ifjú karrierhős figurája, vagy az igazán csak pár vonással felvázolt kolléga, a menhelyi hivatalnok és tehetségtelen újságíró jellegzetes alakja.

Mostanában sokféle kísérlet folyik Szabadka reaffirmálására, s ezekből Dér Zoltán is alaposan kivieszi a részét. Mi lett volna, ha itt is, a Kosztolányi-dokumentumok feltárásában is a helytörténeti mozzanatokat részesíti előnyben a magyarázatainál, ahelyett, hogy élmény és mű összefüggéseit keresi, amelyek nem is szorulnak mindig magyarázatra! Illetve, ha rábízta volna ezt a feladatot azokra, akikre tartozik: az irodalomtörténészekre... De még azoknak is érdekes lett volna, hogy ki volt Kellert Benő, Bíró János, Blum, a későbbi patikus, aki oly könyörtelenül »tarolta le«

a költőt, kik vették körül a fiatal Kosztolányit, kik hatottak rá és segítették egyénisége kialakulásában. Hogy a nyolcadikig Schmausz Dezső, a főispán fia volt a legjobb barátja, az éppoly érdekes lehet, mint amilyen jellemző volt a szakítása. Az ifjú Kosztolányi jellemét világitják meg ezek az apró mozzanatok, akárcsak megalkuvást nem ismerő céltudatossága, amikor a kiscapatást is vállalja az érettségi napjaiban, de nem hátrál meg az ágaskodó, presztizsét féltő kis vidéki tanár előtt, vagy amikor helyreigazítást követel Bródy Sándortól, mert egy fordítása alól elhagyta a nevét, s fölényesen fenyegetőzik: »lehetőleg dicsérjenek is meg, mert... pört indítok a Jövendő ellen, s irodalmi tolvajlással vádolván meg is nyerem«. A későbbi Kosztolányi jelleme és vérmérséklete érződik itt.

De most veszem észre, hogy engem is magával ragadott a levelek hevülete s az izgalom, én is magyarázatni kezdek, ahelyett, hogy a legnagyobb elismeréssel szólnék Dér Zoltánnak erről a szép szolgálatáról, ahogy megérdemli. Mert első sorban szolgálat ez a munka, szolgálat a magyar irodalomtörténetnek és ugyanakkor a városnak is, amely egykor csizmás és bundaszagú opstinárjaival külön szín volt és külön egyéniség a bácskai városok között, míg szellemi életével jogosan emelkedett magasan a vidék fölé.

HERCEG JÁNOS